

מתורת רבינו ראש הישיבה הגאון רבי ברוך דב דיסקין שליט"א

מתוך שיעורו השבועי בישיבת ארחות תורה • פרשת בהעלותך תשפ"ב

בהעלתך (ח.י. ב.)

פירש רש"י למה נסמכה פרשת המנורה לפרשת הנשיאים, לפי שכשראה אהרן חנוכת הנשיאים חלשה אז דעתו שלא היה עמהם בחנוכה לא הוא ולא שבוט, אמר לו הקב"ה חייך שלך גדולה משלהם, שאתה מדליק ומיטיב את הנרות ע"כ. והקשה הרמב"ן מ"ט נחמו בהדלקת נרות ולא בקטורת או בשאר הקרבנות, וביאר דרמו לו בכך על נר חנוכה שנוהג גם לאחר החורבן עיי"ש.

במדרש רבה (ט"ו. ו) איתא שכשראה אהרן שכל השבטים הקריבו וגם שבת אפרים חלשה אז דעתו. ומבואר שמה שחלשה דעתו הוא גם משום ששבת אפרים הקריב, ויל"ע במה נתייחד אפרים משאר השבטים.

וביאר בילקוט מעם לועז, שחנוכת המזבח הייתה ביום הראשון, ואפרים שהקריב שביעי יצא קרבנו בשבת, ומזה הבין אהרן שאין זו סתם נדבה, שהרי נדבות לא קריבים בשבת אלא היא נדבה חשובה שיש לה דין קרבן ציבור, ולכך חלשה דעתיה.

ובאופן אחר נראה לבאר, דהנה בב"ב (דף קכב. וברשב"ם סס) מבואר דלא שייך שיהיה י"ג שבטים, והיינו דאם היה שבת לוי הרי אפרים ומנשה הם שבת אחד, ואם אפרים ומנשה היו ב' שבטים, הרי שבת לוי לא השתתף, ומעתה מבואר היטב שכשראה אהרן את אפרים מקריב לעצמו בלי מנשה, הבין שעתה אפרים ומנשה נחלקים לשני שבטים, וא"כ שבת לוי לא יקריב ולכך חלשה דעתיה.

ובמשאת המלך ביאר, דהנה סדר הקרבת הקרבנות היה כסדר הדגלים, ובסדר הדגלים מקומו של לוי [לדג אהל מועד] היה בין דגל ראובן לדגל אפרים וכמבואר בסדר המסעות, ומשראה ששבת גד שהוא השבת האחרון לדגל ראובן הקריב אמש, ועתה כבר אפרים הקריב, הבין שמדלגים על שבת לוי, ולכך חלשה דעתיה.

בהעלתך (שס)

פירש רש"י ועוד דרשו רבותינו מכאן שמעלה היתה לפני המנורה שעליה הכהן עומד ומטיב ע"כ. מקשים מ"ט בעינן מעלה, והרי המנורה היתה גבוהה רק י"ח טפחים, וגובה אדם בינוני הוא ד' אמות, דהיינו כ"ד טפחים, וביאר בשפתי חכמים דהטפחים של בית המקדש היו שוחקות, וי"ח של מנורה היה ככ"ד טפחים של חול, דהיינו כנגד קומתו של אדם, אמנם עדיין צ"ב מ"ט צריך מעלה לכנגד קומתו של אדם.

ובפנים יפות תירץ שעשו המעלה כדי שלא יגביה ידיו מעל הציץ בעת שמדליק את הנרות, אולם גם תירץ זה תמוה דהא כיון שהציץ היה מע"ג הכהן דהוא בגובה ד' אמות, והמנורה היתה רק בגובה אדם, א"כ אין סברא שיגביה ידיו מע"ג הציץ.

ובלא"ה צ"ע שהאחרונים הקשו מגובה אדם בינוני, והא הכהן גדול שהיה על ה"מעלה" היה אהרן, והרי אהרן היה גובהו י' אמות, וכמבואר במושב זקנים על התורה (תרומה כ"ו. א), ועיין באילת השחר כאן שהאריך בזה.

במקדש דוד (קדשים כ"א, ד) הקשה מ"ט ה"מעלה" שעמד עליה הכהן גדול לא היתה חציצה בינו לרצפה, ויש לבאר דכיון דאיכא דין שיהיה מעלה, א"כ אי"ז חציצה.

איירו שבעת הנרות (שס)

פירש רש"י ששה שעל ששת הקנים שלשה המזרחיים פונים למול האמצעי הפתילות שבהן וכן שלשה המערביים ראשי הפתילות למול האמצעי וכו' ע"כ. וצ"ב דא"כ היה ו' נרות ולא ז', ובספורנו ביאר דמחלקים את הפסוק לבי, אל מול פני המנורה, ויאירו שבעת הנרות, וכע"ז כתב ברבנו בחיי.

והנה הרמב"ם (פ"ג מבית הבחירה הל"ח) הביא הך דינא דששת הנרות יהיו לכיוון הנר האמצעי בהלכות עשיית המנורה,

ובפשטות נראה דנקט הרמב"ם דא"י"ז דין בהדלקת המנורה, אלא היו דין בעשיית המשכן, ולפי זה קאי אקנים שעושים באלכסון שיהיו כנגד הנר האמצעי, אולם הגרי"ז ס"ל דא"א לומר כן בדעת הרמב"ם, כיון דהא כתיב להדיא "בהעלותך את הנרות" חזינן דהוי דין בהדלקה, וכן מהא דכתיב "דבר אל אהרן" שהוא היה מדליק, ולא אמר זאת לבצלאל שהוא עשה את הכלים.

וכתב דנפק"מ בזה אם בעינן שיהיו כנגד הנר האמצעי גם שלא בשעת ההדלקה, דאם נימא דהוא דין בעשייה, בעינן גם שלא בשעת ההדלקה, אמנם להמבואר דהוי דין בהדלקה לא בעינן. ועוד נפק"מ אם יש איסור לעשות כתבנית המנורה כשאין הנרות כנגד הנר האמצעי, דאם הוי דין בעשייה אין איסור, אבל להמבואר דהוי דין בהדלקה איכא איסור.

עד ירכה עד פרוחה (ח.י. ד.)

במנחות (דף כט.) דרשו מכאן שהיה במנורה עוד פרח סמוך לירכה, ויל"ע מ"ט הוזכר זאת כאן בדיני הדלקת המנורה, ולא בפרשת תרומה בדיני עשיית המנורה, ועיין בטעמא דקרא שעמד בזה, והביא דהנה הוזכר הכא ב' פעמים "מקשה", ודרשינן מינייהו מקשה זהב ולא חלולה, ומקשה זהב ולא גרוטאות, והיינו דכשעושים את המנורה משאר מיני מתכות יש לעשותה מקשה ולא מכמה חלקים, ואף ע"ז יש להקשות מה הטעם שהוזכר כן כאן ולא בפרשת תרומה.

וביאר דהסיבה דהוזכרו כאן הוא משום שהם דברים המעכבים במנורה, וכיון שהם מעכבים התורה הדגישה במצות הדלקת המנורה שאם לא עשה כן מעכב בהדלקה, דמנורה מקשה זהב ולא חלולה או משאר מיני מתכות, ומקשה ולא גרוטאות, ולפי זה י"ל דכתיב עד פרוחה לומר שהפרח הסמוך לירכה הוא ג"כ מעכב במנורה, וזהו חידוש, ולפי זה יהיה איסור לעשות כתבנית המנורה רק אם יש פרח סמוך לירכה, וצ"ע, [וע"ע בפתחי תשובה (יו"ד סי' קמ"א י"ד) שדן בפמוטות שעשוין בעיגול אם יש בזה איסור דתבנית המנורה].

ולא יעבד עוד (ח.י. כ"ה)

פירש רש"י עבודת משא בכתף אבל חוזר הוא לנעילת שערים ולשיר ולטעון עגלות. ועיין ברמב"ן שחולק על דברי רש"י וס"ל דלשיר אינו חוזר.

הגרי"ז כתב שגם לעבודות שכשר לעבוד בהן לאחר גיל חמישים, מ"מ אחר גיל חמישים אינו ממונה, אלא שיכול להצטרף ללויים הפחותים מבן חמישים שהם חייבים בעבודה.

וביאר ע"פ זה מה שכתוב "ישוב מצבא העבדה", והיינו בעבודות שכשר בהן גם עתה דמ"מ אינו מצווה, "ולא יעבוד עוד" בעבודות שפסול בהן, "ושרת עם אחיו" היינו בעבודות שכשר בהן ושרת עם אחיו המצווים אבל הוא אינו מצווה.

למה נגרע וגו' (ט"ז. ז.)

טענתם אינה מובנת דהלא כך הוא הדין שטמא אינו יכול להקריב קרבן פסח, ועוד קשה דבפרשת בא כבר ילפינן (מכילתא דפסחא פט"ו) מ"כאזרח" שגר שלא עשה פסח ראשון עושה פסח שני, וא"כ ידעו שיש פסח שני ומה היתה תלונתם.

ובטעמא דקרא כתב דסברו דפסח שני נועד רק למי שהזיד בראשון, אבל הם שלא היו ראויים להקריב בראשון מפני טומאתם, אינם ראויים גם בשני, לכך שאלו "למה נגרע", וכי מזיד עדיף מאנוס, והשיב הקב"ה דאדרבה פסח שני מיועד להם דוקא ולא רק למזידין.

ועוד כתב בטעמא דקרא בשם הקה"י זצ"ל, שהדרשה בפרשת בא מ"כאזרח" לא נדרשה עד שנאמרה פרשת פסח שני.

בגמ' בשבת (דף לא:) ילפינן דאיסור סותר בשבת הוא רק ע"מ לבנות, מהמשכן דהוי ע"מ לבנותו, ומקשינן דהא במשכן סתרו ע"מ לבנות במקום אחר, ומ"ט בשבת בעינן ע"מ לבנות במקומו, ומשני דכיון דכתיב "על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו", הוי כסותר ע"מ לבנות במקומו.

וביאר מרן הגר"ח שמואלביץ זצ"ל במשל, דהנה אדם העובר מכאן לשם וישאלוהו איפה נמצא כעת, יענה בתחילה כאן ואח"כ שם, אבל ילד הנישא ע"י אביו, ואביו הולך ממקום למקום כשישאלוהו למקומו ישיב תמיד שנמצא בחיק אבא, כך בני ישראל שכל מסעיהם וחניותיהם ע"פ ה', תמיד חשו שנמצאים במקום אחד דהיינו בידי הקב"ה, ולכן הוי כסותר ע"מ לבנות במקומו.

וביום שמחתכם וגו' ותקעתם בחצוצרות (י"י)

כתב באבן עזרא דיום שמחתכם היינו יום שתנצחו במלחמה כמו פורים וחנוכה, אמנם בספרי כתוב דאזיל על שבת, [וכ"כ באבן עזרא בשם המעתיקים], ובהעמק דבר תמה על ב' הפירושים הנ"ל, וכתב דיום שמחתכם הוא יום חנוכת המקדש, ומכאן רמז לסיום התורה שהוא ג"כ יום שמחה, ועוד כתב וז"ל "ובאמת הוא זה בעת שאנחנו בגלות שהשגחת ה' עלינו ע"י ד' אמות של הלכה הוא דבר אחד עם חנוכת המזבח בזמן בית המקדש, שהשגחת ה' עלינו בזמן בית המקדש היה תלוי בעבודת ביהמ"ק וכו', כך בזמן הזה סיום התורה והתחלתה הוא שמחת לבבינו. דרך כלל אין שמחת ישראל כמו בזמן שאנחנו עושים סוכה להשכין את אלקי ישראל בקרבנו, כי הוא חיינו עכ"ל.

והאספסף (י"א. ד')

פירש רש"י אלו ערב רב שנאספו עליהם בצאתם ממצרים ע"כ. וברש"י בדברי הימים א' (ב. ו') פירש "אלו הזקנים", וצ"ע במה שכתוב אח"כ "ויבכו גם בני ישראל ויאמרו מי יאכלנו בשר",

והא הזקנים הם אלו שבכו, ובפשוטו הכונה דהזקנים בכו תחילה, ואחריהם כל בני ישראל.

ושמעתי מהגר"י גלינסקי זצ"ל לבאר בשם החת"ס, ע"פ מה שאמרו חז"ל (חולין דף פו.) כל העולם כולו נזון בשביל חנינא בני, וחנינא בני די לו בקב חרובין מערב שבת לער"ש, ותיאר זאת על פי דרכו ודבכל יום באו משאיות עמוסות מזון עם לחם וחלב ופירות וירקו לר' חנינא, ואמר שצריך רק מעט חרובים, וכל המשאיות חזרו ושווקו לכל החנויות והיה מזון בשפע, והנה אילו ר' חנינא יום אחד היה אומר שרוצה את כל האוכל, היו כל העולם רעבים ללחם, וה"נ כאן שהזקנים בקשו בשר וכל השפע שירד בזכותם הלך אליהם, ולכן "ויבכו גם בני ישראל מי יאכלנו בשר", [והוסיף שאילו האברכים שהם ר' חנינא שבימינו יתחילו להתעסק בעניני עוה"ז, מנין יהיה השפע לכל העולם].

לא אוכל אנכי לבדי לשאת את כל העם הזה כי כבד הוא

ממני (י"א. י"ד)

הנה משה רבינו ע"ה סבל טורח העם בעגל וכל חטאיו במדבר, וצ"ע א"כ למה בבקשת הבשר אמר שאינו יכול, ונראה לבאר בזה דהנה אחד מהתלוות היה שהמן לבן, והיינו שע"י המן נתגלו עונותיהם של ישראל שירד בקירוב מקום לפי צדקות בעליו, ומחמת המן הוצרכו לחיות בדרגה גבוהה כמו מלאכים שאינם ניזונים בדרגה טבעית, לכן בקשו בשר שיוכלו לחיות בדרגה טבעית, וכיון שכך משה אמר שאינו יכול לנושאם, משום שבאופן טבעי א"א שאחד לבדו ישא ששים ריבוא אנשים, ועד עכשיו בני ישראל היו בדרגה גבוהה כמו שהארון נושא את נושאיו, אבל עכשיו שרצו לירד ממדרגתם ולחיות בדרך הטבע, לכן אמר משה שאינו יכול לנושאם.

ויש בזה לימוד בשבילנו, שכמו שהאדם מעמיד את עצמו כך הוא מקבל, דאם הוא מוסר את עצמו בידי הקב"ה ואינו מחשב כיצד הוא ע"ד הטבע, כך הקב"ה ינהג עמו שלא ע"ד הטבע, אבל אם מחשב כיצד הוא ע"ד הטבע, מעתה צריך לעבוד ע"ד הטבע.

דברי חיזוק מרבינו ראש הישיבה שליט"א שנמסרו בסיום השיעור כללי בישיה"ק ביום מתן תורה

בביאור ענין כפיית ההר בסיני

בגמ' ריש עבודה זרה [דף ב: ג.] איתא דלעתיד לבוא יאמרו אומות העולם לקב"ה, רבש"ע כלום כפית עלינו הר כגיגית ולא קיבלנוהו כמו שעשית לישראל דכתי' "ויתיצבו בתחתית ההר" וכו', ולבסוף מבואר שם שיתן להם הקב"ה מצות סוכה, ומיד כל א' נוטל והולך ועושה סוכה בראש גגו והקב"ה מקדיר עליהם חמה בתקופת תמוז, וכאז"א מבעט בסוכתו ויוצא, ואפילו שמצטער פטור מ"מ לא היה להם לבעוט, ולכאז"צ ב דזהו של ממין הטענה, שהרי אוה"ע ביקשו כפית הר כגיגית כישראל, ומה ענין מצות סוכה לזה.

ונראה לבאר בזה ובהקדם ביאור הענין מה שכפה עליהם הר כגיגית, דלכאז"א איזה קבלה הוא זה והרי היו אנוסים אלא הביאור הוא ע"פ מה שהבאנו מדברי הרמב"ם [בפ"ב מגירושין ה"כ] לגבי גט בעל כרחו, שבאמת הוא רוצה לגרש מחמת המצוה ורק שיצרו תוקפו ומכיון שהוכה תשש יצרו ונתגלה רצונו האמיתי לזה, וה"נ בקבלת התורה באמת ישראל היו רוצים בקבלה אלא שמא יראו ויחזרו בהם מתוך האש הגדולה שיצאה נשמתן [וכמש"כ התוס' שבת פ"ח.] לזה בא הכפית הר כדי לגלות רצונם האמיתי, וא"כ לפ"ז יש לבאר דלגבי אומות העולם כשביקשו מהקב"ה שיכפה עליהם ההר, עונה להם הקב"ה שמקודם יבדוק אם יש להם הרצון ולכן הביא להם מצות סוכה והקדיר עליהם חמה, וע"ז אם יצטערו יתגלה רצונם האמיתי, דאפילו כשהם פטורים מצטערים על מה שלא קיימו המצוה, אבל הם שבעטו נתגלה שאין להם רצון כלל ולא תועיל בזה הכפיה.

[ידועים דברי השמעתתא בהקדמה שהביא מהמהר"ל שכתב דלגבי גירות מתן תורה אין לו הדין דכקטן שנולד כיון שהיה בכפיה והראיה ממה שהעם בוכה למשפחותיו, ונראה הביאור בזה לפמשנ"ת לעיל, דהנה ענין "קטן שנולד" הוא מה שמתחיל מחדש, ומה שעבר כלא היה, וזה בהכרח שייך רק בגירות מרצון, אבל בגירות שבאה ע"י כפיה לא, שהרי ענין הכפיה לגלות את הרצון הפנימי ומחזיר למה שהיה מקודם ולכן לא שייך בזה "כקטן שנולד"].

והנה הלימוד דכפית ההר נלמד מהכתוב "ויתייצבו בתחתית ההר", וצ"ב לכאורה דמשמע שהם נעמדו תחת ההר, ואם זה היה בכפיה א"כ ההר עמד עליהם, ונראה לבאר בזה, דהאדם צריך להיות במצב שיכפו עליו דהיינו שצריך לגרום לעצמו מחייבים והכרחים וזהו הענין של כפית ההר וזה צריך שהאדם יצור בכוחות עצמו, וזהו הענין של "ויתייצבו", והראונו לדברי רש"י ב"זאת הברכה" עה"פ [ל"ג, ג'] "והם תכו לרגליך ישא מדברותיך" שכתב וז"ל: "שהן ראויים לכך שהם תוכו עצמן לתוך תחתית ההר לרגליך בסיני", והן הן הדברים. [וידוע שמרן הגר"ח קצ"ל אף שכל ימיו היה דבק בתורה העיד על עצמו שהיו זמנים קשים שלולא החובות שקיבל על עצמו לא היה יכול לעמוד מול הקששים].

והנה קראנו בפרשת נשא דהנזיר נקרא "קדוש" על שהזיר עצמו מן היין, ותמה בזה מרן הרב שך זצוק"ל וכי מה מעלה יש בזה שאינו שותה חודש יין ולא נטמא למתים ושאינו מגלח, וביאר בזה דהעיקר הזה הוא הקבלה שיקבל עליו מרצונו הנזירות וע"י הקבלה נעשה קדוש, וזה ודאי בא מרצון, וזהו המעלה שלו מה שהוא מחויב לדבר, וזהו גם היה הענין שהיה בקבלת התורה שהיה להם המחייב וההכרח, ואמנם איתא בגמ' שהדר קיבלוה באהבה בימי אחשורוש, מ"מ עדיין נשאר עליהם ה"כפית הר". ולמידים אנו מזה יסוד שהאדם צריך לגרום לעצמו מחייבים וכל א' יודע לעצמו במה שצריך, ויה"ר שנזכה לזה בע"ה.